

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **“ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР ”**

Виконала: здобувачка 2 курсу
групи SoL3-M21z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Катерина ГАБРУК

Керівник: **Олексій ГАВРИЛОВ,**
кандидат психологічних наук, професор

Рецензент: **Юлія БУГЕРА,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР	7
1.1. Особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення	7
1.2. Інтерактивні ігри, як ефективний засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями	22
Висновки до першого розділу	35
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЯКІ МАЮТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ.....	37
2.1. Обстеження мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення	37
2.2. Організація роботи з корекції мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушеннями засобами інтерактивних ігор.....	43
2.3. Аналіз проведеного дослідження.	62
Висновки до другого розділу.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність З впровадженням та розвитком інклюзивної освіти в Україні до закладів дошкільної освіти все частіше приходять діти з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта в Україні регламентується Законом «Про організацію інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» [32].

Відповідно до цього закону діти з різними психічними та фізичними особливостями набули право на дошкільну освіту та соціалізацію. У Законі «Про дошкільну освіту зазначено, що заклади дошкільної освіти мають забезпечити : «рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини» [31].

Проте, дітям з особливими освітніми потребами необхідні спеціальні умови організації навчання у ЗДО, які затверджені Постановою Кабінету Міністрів України №53 від 10 квітня 2019 р. [63]. І були дещо змінені постановою Кабінету міністрів України № 765 від 2 липня 2021 р. [79].

Вивченням проблеми розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями займалися такі вчені як О. Борак, О. Гаврило, Ю. Галецька, О. Белова, Г. Блеч, А. Колупаєва, О. М'якушко, N. Marrus, L. Hall, J. Moeschler, M. Shevell, P. Pivalizza, E. Zigler, R. Hodapp та ін.

Існує дуже багато патологій та захворювань. З боку психічного здоров'я у дітей є поширеними аутизм, аутистичний спектр, затримка психічного розвитку, порушення інтелектуального розвитку, шизофренія, гіперактивність та інше. Ми зупинимося саме на інтелектуальних порушеннях [78].

Офіційні дані статистики повідомляють нам, що в кожному суспільстві, незалежно від політичного устрою, географічного розташування, стану економіки, люди з інтелектуальними порушеннями становлять від 1 до 1,5% від загальної чисельності населення [13].

Аналіз досліджень показує, що у дітей, які мають інтелектуальні порушення є несформованим не тільки саме мовлення, але й його передумови: у них не розвинуті просторові дії, не сформований інтерес до оточуючого, не розвинута предметна діяльність [29].

Тому, ми вважаємо, що для того щоб активувати мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями доречно використовувати інтерактивні ігри. Особливо доцільне їх використання в дошкільному віці. О. Демчук у своїй статті зазначає, що вони слугують для того, щоб створити унікальний мікроклімат, де з'являються можливості для мовленнєвої взаємодії; спонукають дітей до взаємодії та мовленнєвої творчості; розвивають такі комунікативні уміння: слухати і чути іншого, брати участь у вільній бесіді, бути уважним до самого себе, розуміти почуття і настрої іншого [27].

Для того щоб навчання дітей з інтелектуальними порушеннями відбувалося успішно, потрібно застосовувати спеціальні методи та прийоми навчання, що мають наочнодійовий характер [81].

Саме інтерактивні ігри мають такий характер, оскільки в них передбачені наочність та взаємодія.

З розвитком науково-технічного прогресу інтерактивні ігри набули нових форм та значення. Електронні інтерактивні ігри стали незамінним помічником сучасного вчителя-логопеда під час онлайн-навчання в часи пандемії. У воєнний не стабільний час вони також є мотивуючим, антистресовим засобом для розвитку мовлення дітей, які мають інтелектуальні порушення.

Отже, тема нашого наукового дослідження «Особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами інтерактивних ігор» є актуальною, сучасною та доречною. Оскільки:

- інтерактив (взаємодія) мотивує дітей з інтелектуальними порушеннями використовувати мовлення як засіб комунікації;
- використання інформаційних технологій під час логопедичних занять підвищує мотивацію, так як можна дібрати різні варіанти подання інформації, які викликають інтерес, розвивають творчі здібності, позитивно впливають на різні сторони мови, активізують вищі психічні функції;
- розвиток та розширення інформаційного простору спонукає логопедів освоювати нові незвідані простори.

- сьогодні життя вимагає нових підходів до вирішення питань. Зараз в період війни діти перемістилися до інших регіонів України, виїхали за межі країни, але можуть продовжити заняття з логопедом у будь-якому форматі за місцем тимчасового перебування [51].

Об'єктом нашого дослідження є розвиток мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями

Предметом дослідження: особливості використання інтерактивних ігор як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями

Мета – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність використання інтерактивних ігор, як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження.
2. Підібрати методи, засоби обстеження мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення
3. Розробити та апробувати план розвитку мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами інтерактивних ігор.
4. Експериментально дослідити вплив інтерактивних ігор на розвиток мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення.

Методи дослідження: для розв'язання окреслених завдань, досягнення мети дослідження використано методи теоретичного та емпіричного рівня. З метою обстеження мовлення дитини дошкільного віку з розумовою відсталістю використано педагогічний експеримент. Для узагальнення експериментальних даних, перевірки достовірності одержаних результатів використано методи математичної статистики.

Експериментальною базою дослідження був Заклад дошкільної освіти №5 «Пізнайко» Нетішинської міської ради. Було охоплено 5 дітей з інтелектуальними порушеннями, 9 батьків, 6 педагогів. Експеримент проходив у 2022р.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерське дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка “Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти”.

Практичне значення дослідження полягає у створенні експериментального плану-програми «Інтерактивні ігри – шлях до мовленнєвої комунікації», спрямованого на розвиток комунікації, взаємодії, мовлення дітей, які мають інтелектуальні порушення. Теоретичні положення і результати дослідження можуть використовуватись в практиці роботи логопеда закладів дошкільної освіти, реабілітаційних центрів, ІРЦ з метою розвитку мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Структура та обсяг роботи Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (87 найменувань), 4 додатків. Робота містить 5 рисунків, 10 таблиць.

Загальний обсяг роботи становить 155 сторінок, з яких основного тексту – 81 сторінка.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та результати експериментально-дослідної роботи дозволили зробити такі висновки:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури теоретично обґрунтовано суть проблеми дослідження та з'ясовано, що розвиток мовлення у дітей з порушеннями інтелекту є однією з основних складових загальної корекційно-виховної роботи в дошкільних закладах.

Діти з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня, перебуваючи в умовах дошкільних закладів, мають стійкі труднощі в опануванні програмового матеріалу з розвитку мовлення, елементарних математичних уявлень, малювання тощо. Не отримавши спеціальної педагогічної допомоги, дитина виявляється не готовою до шкільного навчання і, потрапляючи в освітній заклад, одразу зазнає значних труднощів з майже всіма навчальними предметами. Незважаючи на труднощі формування уявлень і набуття знань та навичок, за умови організованого корекційно-розвивального навчання та використання спеціальних методів, прийомів та засобів, діти з інтелектуальними порушеннями легкого ступеня мають можливості для розвитку та навчання.

Загальнодидактичними принципами формування мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку є: науковість, системність, доступність, концентричність викладу матеріалу, повторюваність, єдність вимог до побудови системи навчання та виховання дітей дошкільного віку.

2. Інтерактивні ігри – ефективний метод корекції мовлення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Інтерактивні ігри – мотивують, спонукають до дій та вчать бути уважним, слухати, розуміти, взаємодіяти, комунікувати з оточуючим світом, полегшують процес навчання. Інтерактивні ігри потребують ретельної попередньої підготовки та яскравої інтерактивної наочності. Наприклад ефективно під час логопедичної роботи використовувати поп-іт, як мотиваційний, інтерактивний засію. А з розвитком науково-технічного прогресу інтерактивні ігри набули нових значень та форм, що

допомагає під час дистанційної роботи та співпраці з батьками, педагогами у воєнний час.

Визначені рівні та критерії, за якими ми визначали рівень розвитку мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення, врахувавши при цьому можливості цієї категорії дітей. Для фіксації результатів обстеження мовлення ми використали картки де зазначили результати обстеження артикуляційної моторики, звуковимови, фонематичних процесів, лексико-граматичних категорій та зв'язного мовлення. після проведення експерименту ми розглянули динаміку розвитку мовлення кожної дитини окремо.

Під час визначення вимог та критеріїв щодо рівнів сформованості мовлення, ми врахували можливості дитини дошкільного віку, яка має інтелектуальні порушення.

У всіх дітей різний рівень сформованості артикуляційної моторики, фонематичних процесів, лексико-граматичної сторони мовлення. Однак, є і спільне: у всіх спостерігається полімофне порушення звуковимови та несформованість зв'язного мовлення. Після обстеження ми зрозуміли над чим потрібно працювати індивідуально з кожною дитиною.

Для реалізації педагогічних умов була розроблена експериментальна план-програма «Інтерактивні ігри – шлях до мовленнєвої комунікації». В програмі вказані рекомендовані вправи які можна виконувати очно і дистанційно. Відповідно до цієї програми нами були розроблені перспективні індивідуальні плани розвитку мовлення дітей, які мають інтелектуальні порушення. Також нами були розроблені електронні інтерактивні ігри, відеотренажери. Для зручності передачі інформації всі ігри мають к'юар коди. Також ми розробили, за допомогою сервісу google padlet, дошку з корисними рекомендаціями та вправами. Після двох місяців реалізації цього плану та нашої роботи загалом ми побачили позитивну динаміку розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями, почули схвальні відгуки від батьків та педагогів.

Таким чином, після проведення формувального етапу експерименту ми провели контрольний експеримент в групах. Ми використали ті ж методи, що й під час констатувального етапу.

Узагальнюючи результати контрольного етапу дослідження, можна сказати, що розроблені нами педагогічні умови розвитку мовлення дітей дошкільного віку, які мають інтелектуальні порушення, засобами інтерактивних ігор мали суттєвий вплив на підвищення рівня мовленнєвих компетенцій. Також наша робота допомогла не лише дітям, але і дорослим, які їх оточують. Вони отримали змогу краще зрозуміти яким чином можна залучити своїх дітей до співпраці вдома, яким чином це реалізувати. Застосування інтерактивних ігор в процесі розвитку дітей дошкільного з інтелектуальними порушеннями – ефективно та допомагає дітям не лише розвивати мовлення, а й сприяє розвитку всіх психічних процесів. Набутий досвід під час інтерактивних ігор спонукає дітей діяти з навколишнім середовищем та здобувати у процесі життєдіяльності нові знання. Діти з інтелектуальними порушеннями не можуть самостійно, ініціативно гратися-розвиватися. Саме інтерактивні ігри вчать дитину з інтелектуальними порушеннями використовувати ігровий простір, комунікувати, адже цій категорії дітей надзвичайно важливо навчитися взаємодіяти з соціумом, предметами та ін.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання форм і методів формування у дитини дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями потреби самостійно використовувати інтерактивні ігри та залучати до них інших.

Отже, отримані результати свідчать про позитивний вплив інтерактивних ігор на розвиток мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями. Разом з тим, слід зазначити, що проблема розвитку мовлення дошкільників з інтелектуальними порушеннями багатогранна і не вичерпується розглянутими в нашому дослідженні аспектами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. №11. С. 5-28.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія. 2004. 342 с.
3. Белова О. Особливості розвитку мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. *Медична освіта*. 2021. № 1. С. 5-9.
4. Блеч Г. Комплекс програмно-методичного забезпечення "Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах" (Програма ознайомлення з навколишнім, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). Київ. 2012. 96 с.
5. Блеч, Г. "Методичні поради щодо формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дошкільників." *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології. Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю*. 2013. № 8. С. 105-109.
6. Блеч Г. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення» . Методичні рекомендації. Практикум з розвитку мовлення. Київ: Ранок. 2014. 86 с.
7. Бобренко І. Розвиток просторового орієнтування дошкільників із інтелектуальними порушеннями в аспекті реалізації наступності дошкільної і початкової ланки освіти. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф.* Кам'янецьПодільський національний університет імені Івана Огієнка Київ: Міленіум. 2019. С. 22–25
8. Богущ А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища школа. 2007. 542 с.
9. Богущ А. Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації. *Дошкільне виховання*. 1999. № 6. С. 3-5

10. Болба В. Чернетка логопеда: матеріали для корекційної роботи з виправлення мовленнєвих порушень і дітей. Тернопіль: Мандрівець. 2019. 112с.+вкл 8 с.:іл.

11. Борак О. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика: [монографія]. Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А.С. Макаренка. 2018. 458 с.

12. Бондаренко Н. "Шляхи формування зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення". 2013. С. 58-62.

13. Боряк О. Причинна обумовленість порушень у мовленнєвому розвитку в розумово відсталих дітей. *Особлива дитина: «навчання і виховання»*. 2015. № 4. С. 24–32.

14. Выготский Л. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. *Вопросы психологии*. 1966. № 6. С. 62-76.

15. Выготский Л. Мышление и речь. Изд. 5. Москва: Лабиринт. 1999. 352 с.

16. Гаврилов О., Гаврилова Н., Глоба О., Константинов О., Мілевська О., Ткач О. Наскрізна програма практики ОП Спеціальна освіта (Логопедія) ступенів вищої освіти бакалавр і магістр / за ред. О. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, 2022. 196 с.

17. Гаврилов О. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома. 2009. 308 с.

18. Гаврилова Н. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс. 2011. 200 с.

19. Гаврилова Н. Класифікація порушень артикуляційної моторики. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2016. Вип. 7.

URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/44/41.pdf> (дата звернення: 26.12.2021р.)

20. Галецька Ю. Дослідження стану сформованості зв'язного мовлення учнів молодших класів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.17. 2021. С. 75-81.
21. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей. *Дошкільне виховання*. 2004. № 7. С. 18–19.
22. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 373 с.
23. Гошовська Д. Спеціальна психологія та методика педагогічно корекційного тренінгу. Луцьк: Яструб. 2011. 265 с.
24. Гладченко І. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах». Київ: Либідь 2012. 112 с.
25. Данильченко Є. Корекційно-розвиваюче значення дидактичних ігор і вправ у навчанні розумово відсталих учнів. Слов'янський державний педагогічний університет. URL: <http://intkonf.org/danilchenko-ev-korektsiyno-rozvivayuche-znachennya-didaktichnih-igor-i-vprav-u-navchanni-rozumovo-vidstalih-uchniv/> (дата звернення: 19.08.2022р.)
26. Дарда С. Корекційні заняття з логопедії в ДНЗ: у 2 частинах. Тернопіль: Мандрівець. 2017. 336 с.
27. Демчук О. Інтерактивні ігри в мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічний пошук*. №1 (101). 2019 С. 64-68.
28. Дичківська І. Основи педагогічної інноватики: навчальний посібник. – Рівне: Ів.пр. 2001. 222 с.
29. Дуброва І.М., Лощених В.П., Шмалько Л.П. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Київ: Либідь 2013. 261 с.
30. Завітренко Д. Використання наочних методів та прийомів у процесі навчання дітей з порушеннями мовлення. Vancouver, Canada 2022 Proceedings of X International Scientific and Practical Conference Vancouver, Canada 25-27 May 2022. С. 436-440.

31. Закон України Про дошкільну освіту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14?fbclid=IwAR1CtuOisUrPwjRm3mrfIkFbtumwWw-KBqdL0mv0BbNCHegp_XpWDUUaPoU#Text (дата звернення: 17.06.2022р.)

32. Закон України Про інклюзивну освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.09.2022р.)

33. Клопотенко Ю. Формування соціально-комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності. *Вісник Черкаського університету* : зб. наук. праць. Вип. 10. 2017. С. 63-66.

34. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ». 2011. 274 с.

35. Конопляста С., Сак Т. Логопсихологія. Київ: Знання. 2010. 293 с.

36. Ласточкина О. Дослідження стану та змісту організації мовленнєвої підготовки дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : зб. наук. Праць. 2013. № 5. С. 143-153.

37. Левицький В. Окремі педагогічні аспекти пропедевтичної підготовки дошкільників з порушеннями розумового розвитку до письма як інтегральної характеристики готовності до шкільного навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*: зб. наук. праць. 2018. №16. С. 88-92.

38. Левицький В. Формування зорового сприймання у дітей дошкільного віку з порушеннями розумового розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип.17. 2021. С. 186-195.

39. Левина Р.Е. Воспитание правильной речи у детей. Москва: Просвещение. 1958. 124 с.

40. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы формирования личности ребенка в дошкольном возрасте. Москва: Медгиз. 1959. 216 с.

41. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. Москва: Изд-во МГУ. 1981. 136 с.

42. Логопедія. Підручник / за ред. М.К. Шеремет. Київ. Видавничий Дім "Слово". 2015. 376 с.
43. Лопатинська А. Неврологічні основи логопедії. Курс лекцій. Київ: Ранок. 2017, 152 с.
44. Лук'яник В. Словник термінів з дефектології. Рівне: Друк-сервіс. 2017. 96с.
45. Лурия А.Р. Материалы к генезису письма. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под ред. А.Н. Леонтьева. Москва: Просвещение. 1980. С. 178-198.
46. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Москва: Педагогика. 1973. 273 с.
47. Лурия А.Р. Речь и развитие психических процессов у ребенка : экспериментальное исследование. Москва: Изд-во АПН РСФСР. 1956. 264 с.
48. Лурия А.Р. Язык и сознание / Под ред. Е.Д. Хомской. Москва: Изд-во Моск. ун-та. 1979. 320 с.
49. Нейман Л. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи. Москва: Просвещение. 1965. 184 с.
50. Мамічева О., Кордонець В., Габелко А., Пестуненко А., Стрілецька Г. Дослідження особливостей пізнавальної і мовленнєвої діяльності у розумово відсталих дошкільників. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2017, Том 22. №2 (44). С 100-109.
51. Матяш О., Перетяга Л. Використання інноваційних методів у процесі корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення. *П'ята міжнародна конференція молодих учених: Харківський природничий форум.*, 19-20 травня 2022. С. 131-134
52. Мельничук І. Інтерактивні технології у підготовці майбутніх логопедів. *Гірська школа українських Карпат*. 2019. № 20 С. 102-105.
53. Методическое пособие по воспитанию и обучению детей с глубокой умственной отсталостью в возрасте от 4 до 10 лет /под ред. Кузьмицкой М.И., Ватажиной А.А. – Москва: Просвещение. 1971. 79 с.

54. Міністерство Охорони Здоров'я України. НАКАЗ № 234 від 24.03.2016 Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text> (дата звернення: 27.09.2022р.)

55. Нейман Л.В. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи. Москва: Просвещение. 1965. 184 с.

56. Орлова Г. Розумове виховання дітей дошкільного віку засобами гри. *Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи. Матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. 27-28 квітня, 2017. С. 19-22.*

57. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Москва: Международная педагогическая академия. 1994. 680 с.

58. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець. 2010. 152 с.

59. Піроженко Т.О. Спілкування дитини з оточенням як презентація особистісних досягнень. Тернопіль: Мандрівець. 2007. № 6. С. 76-82.

60. Піроженко Т.О. Розмовляти – тобто заявити про себе світу. *Практична психологія та соціальна робота: зб. наук. праць. 2006. №1. С. 6-7.*

61. _Пометун О. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика. Київ: Вища школа. 2002. 136с.

62. _Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [науково-метод. посібник]. Київ: Ранок. 2005. 192 с.

63. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 53. Офіційний вісник України. 2019. № 51. 2021. № 62.

64. Програма «Корекційно-розвиткова робота з дітьми із загальним та фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення»/ І.В. Кравцова, Л.Л. Стахова. Тернопіль: Мандрівець. 2019. 80 с.

65. Рібцун Ю. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. Київ. 2004. Вип. 1. С. 150 – 165.*

66. Рібцун Ю. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мендрівець. 2015. 200 с.
67. Рібцун Ю. Я учуся розмовляти. Логопедичний альбом (для 3–6 років). Київ: Генеза. 2019. 160 с.
68. Селецкий А.И. Психология и психопатология слабоумия. Київ: Радянська школа. 1981. 72 с.
69. Семиченко В. Психология речи. Київ: Магістр-S. 1998. 112 с.
70. Синьов В., Матвеева М., Хохліна О. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. Київ: Знання. 2008. 369 с.
71. Сімко А. Особливості діагностики та корекції психомоторного розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями на заняттях фізичного виховання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Вип.12. 2019. С. 86-94.
72. Соботович Є., Тищенко В. Засвоєння розумово відсталими дітьми граматичних категорій та абстрактного лексико-граматичного значення слова. *Дефектологія*. 1998. № 4. С. 2-5.
73. Соботович Є. Особливості засвоєння лексики розумово відсталими дітьми. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі* : зб. наук. праць. 2004. № 5. С. 304-308
74. Соботович Э. Нарушение речевого развития у детей и пути их коррекции: Учебно-методическое пособие. Київ: ІСДО. 1995. 204 с.
75. Тищенко В. Формування інтелектуального компонента мовленнєвої діяльності у розумово відсталих дошкільників: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Ін-т спец. педагогіки АПН України. Київ. 1999. 225 с.
76. Павлов И. Павловский среды. Собр. соч. В 16-и т. Москва: Медицина. 1984. Т.1. 486 с.
77. Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти. Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 617.

URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP170545?an=1> (дата звернення: 13.07.2022 р.)

78. Присяжнюк Є. Порухення інтелектуального розвитку у дітей дошкільного віку. In *The 11 th International scientific and practical conference "International scientific innovations in human life"* Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. May 11-13, 2022. 810 с.

79. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. Затвержене постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2021 р. № 765.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.07.2021р.)

80. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін. Київ: Либідь. 1999. 558 с.

81. Трикоз В., Блеч Г. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2018. 40 с.

82. Тубичко, Ю. О. "Розвиток діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю". Київ: Генеза. 2021. С. 182-187

83. Федорович Л. Логопедичний альбом. Запоріжжя: Хортиця. 2014. 144 с.

84. Чобанян А. Передумови мовленнєвого розвитку дитини з помірною розумовою відсталістю. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*: зб. наук. праць. У 2-х т. 2015. № 2. Т. 2. С. 11-16.

85. Marrus N. Intellectual Disability and Language Disorder / N. Marrus, L. Hall // *Child Adolesc. Psychiatr. Clin.* 2017. Vol. 26 (3). P. 539–554.

86. Moeschler J.B. Comprehensive Evaluation of the Child With Intellectual Disability or Global Developmental Delays / J.B. Moeschler, M. Shevell. *Pediatrics*. 2014. Vol. 134 (3). P. 903-918.

87. Pivalizza P. Intellectual disability in children: Evaluation for a cause. *UpToDate*. Waltham, MA., 2016. P. 220-229.